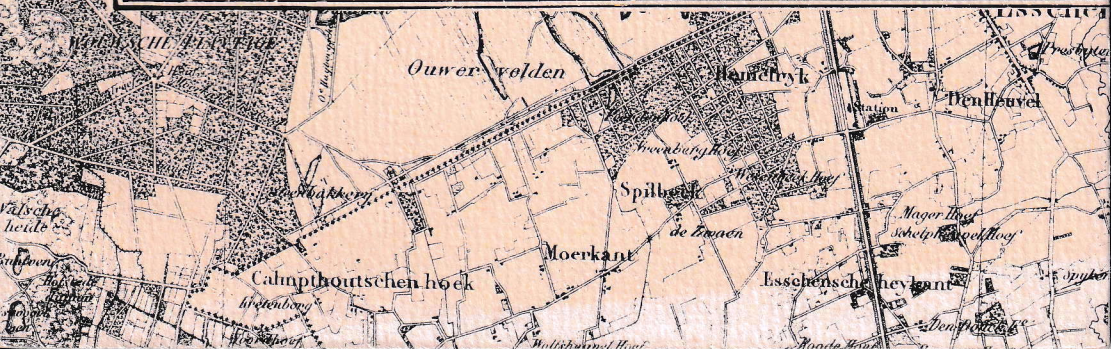




3 - 85



Een Wouwse vondeling uit 1815

Vondelingen zorgen in onze tijd steevast voor opschudding. Dat bleek onlangs nog, toen in Ossendrecht een baby werd aangetroffen. Dagenlang vormde die vondst voorpagina-nieuws in de regionale pers.

In vroeger tijden kwam het te vondeling leggen van (pas-geboren) kinderen veel regelmatigiger voor. Daar waren verschillende oorzaken voor. Niet alleen was er van opvang van ongehuwde moeders nauwelijks sprake (zij werden als zondige vrouwen beschouwd), maar bovendien kon de armoede in bepaalde tijden zó groot zijn, dat het geld ontbrak om kinderen te onderhouden.

In de Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam verschenen in 1954 en 1956 twee artikelen van Louis de Man over "Vondelingen en hun naamgeving", een onderzoek resp. in Leuven en Brussel (1). In 1954 verscheen in hetzelfde periodiek van Jo Daan een soortgelijke studie over Amsterdam (2). Beide taalkundigen hebben ook oog gehad voor het sociaal-historisch aspect van hun studieobject.

Hun is gebleken dat het aantal vondelingen al naar gelang de economische en politiek meer of minder stabiele toestand sterk kon verschillen. Maar daarnaast staat vast dat in genoemde steden het te vondeling leggen scheering en inslag was. Zo werden in Brussel in 1690 maar liefst 964 gevallen geregistreerd. Jo Daan meldt, dat voor de stad Amsterdam tussen 1691 en 1810 het aantal vondelingen 10.000 (!) bedraagt. "Tot en met 1777 blijft het steeds beneden 100, daarna stijgt het voortdurend. In 1783 zijn het er al 207, in 1787, 406, in 1810 het hoogste, 611".

De vondelingen kwamen terecht in vondelingenhuisen of in speciale afdelingen van hospitalen. Er vond zorgvuldige registratie plaats. Daarbij werd meteen een beslissing genomen over de naam, die het kind zou gaan dragen. Dat "de goeie ouwe tijd" heus niet zó goed was, blijkt in zo'n situatie eens te meer. Het staat vast dat de naamgever, die vrijwel onbeperkte bevoegdheden had, in de naam het vondelingschap op een of andere manier wilde laten doorklinken, hetgeen voor de later volwassen geworden vonde-

ling erg onaangenaam moet zijn geweest, althans in heel wat gevallen, zoals dadelijk zal blijken.

Als de kinderen groter werden, ontvingen de opvoeders van het stadsbestuur kleding, die vondelingen van de gewone kinderen onderscheidde. Al in de verte kon men ze als vondelingetjes herkennen. Zo droegen zij in naam en kleding een schande met zich mee, waar ze zelf part noch deel aan hadden.

HET KIND MOET TOCH EEN NAAM HEBBEN?

Louis de Man onderscheidt bij de naamgeving aan vondeling- en drie soorten:

1. De logische naamgeving die de situatie uitdrukt waarin het kind werd aangetroffen. De simpelste naam is uiteraard Vondeling. Zo was de oud-minister en -kamervoorzitter Anne Vondeling inderdaad een vondeling. Er zijn echter voorbeelden waaruit een minder neutrale benadering blijkt: Dikbol (Leuven 1786), De Schreeuwer (id., 1796). De vindplaats gold in veel gevallen als maatstaf. Bijvoorbeeld Van de Bosch, In 't Veld, Van Straaten. Carnoy (3) wijst er evenals Louis de Man op, dat mensen die dit type naam dragen, nu niet op slag moeten gaan denken dat zij van een gevonden voorvader afstammen. Overigens waren sommige naamgevers, die de vindplaats tot uitdrukking wilden brengen in een gekozen naam, soms echt creatief. Zo dankte de grootvader van Simon Vestdijk zijn achternaam aan het feit dat hij als, naar schatting tweejarige, op 12 juni 1830 in Haarlem werd aangetroffen terwijl hij van de Oostvest de Dijkstraat inliep (4).

En de Belgische wielrenner Raymond Impanis draagt die naam, omdat hij in een korf (Latijn: In panis) gevonden werd; de onderpastoor die hem doopte heette Raymond (5). Een andere maatstaf kon zijn het uur of de dag van de vondst (Thiende, Leuven 1788; ingeschreven de tiende januari), daarbij werden kerkelijke feestdagen bijzonder bedacht. (Kersnacht, Brussel 1693; Coninck, id. 5 jan. 1706; Balthasar, id. 6 jan. 1710; Melchior, 6 jan. 1712; alle duidelijk wijzend op het feest van Driekoningen).

2. De opgelegde namen. Soms werd een kind te vondeling gelegd met een briefje erbij waarop de naam vermeld stond

die het kind bij het doopsel ontvangen had of die vader en/of moeder wensten. In zo'n geval hoefde de naamgever zijn hersens niet te pijnigen over een naam. Dat dit vaak wel zo is geweest moge blijken uit de derde groep van namen.

3. De fantastische naamgeving.

Uit deze afdeling vondelingennamen blijkt overduidelijk, hoezeer men als vondeling het kind van de rekening kon zijn. Kinderen werden Blauw, Wittens, Root genoemd (Leuven 1781, 1782), Appel, Peir, Krieck, Kerse, Mispel, Frambois (id., 1792). In Brussel worden in 1693 gevonden kinderen naar 30 verschillende wijnsoorten genoemd.

Het toppunt was wel dat de naamgever een bepaalde - soms politiek geladen - zin neerschreef en de woorden ervan één voor één voor een naam gebruikte. In 1789, als een opstand, de Brabantse Omwenteling o.l.v. Vandernoot, door de Oostenrijkse troepen met geweld wordt neergeslagen, luidt het in Leuven: "Komt ons helpen uyt de slaevernije van de booze tyran". Dit leverde de volgende namenreeks op: Komtons, Bartholomeus Helpen; Matheus, Uytde; Bernardus; Slaever, Benedictus; Nije, Nicolaus; Vande, Catharina; Booze, Fredericus; Tyran, Elisabetha.

EN IN WOUW ?

Hoe zat het in Wouw, zal de lezer zich zo langzamerhand zijn gaan afvragen. Het vermoeden is gerechtvaardigd, ik heb geen nader onderzoek verricht, dat men daar ook weet had van een praktische handelswijze bij de naamgeving van vondelingen.

Op 23 februari 1815 om negen uur in de ochtend melden zich bij de burgemeester J.B. Adan: Petrus van Inneveldt, oud 44 jaar, landbouwer en zijn knecht Jacobus Stadhouders, oud 65 jaar, met de mededeling dat in het kafkot van de boerderij van Van Inneveldt in de Spellestraat een kind is aangetroffen. De burgemeester trommelt een dochter van veldwachter Steins op, Maria Sophia, en gaat naar de bewuste boerderij. Daar vindt hij in het kafkot inderdaad een kind, naar schatting één week oud. Het heeft een hemdje aan, wat stukken van een rok, een mutsje op en is gewikkeld in een kempedeken (een deken van hennep gemaakt). Het is samen met een busseltje stro in het kot neergelegd.

23 febr. in de Spellestraat inventus est in stabulo
palestrum apud villicum p. van innervelt, et eode
die sub conditione baptizatus est Mathias, cui cog
nomen Kaf quem suscepit Maria Sophia Steins.

De originele tekst uit het doopboek van de St. Lambertusparochie in Wouw:

23 febr. in de Spellestraat inventus est in stabulo palestrum apud villicum p. van innervelt et eode die sub conditione baptizatus est Mathias cui cog nomen Kaf quem suscepit Maria Sophia Steins.

Het geen zoveel betekent, dat op 23 februari (1815) in de Spellestraat is gevonden en op dezelfde dag (onder voorwaarde) gedoopt: Mathias Kaf, met als vinder P. van Innervelt en als getuige Maria Sophia Steins.

Uit het doopboek van de St. Lambertusparochie te Wouw.

De vinders verklaarden tegenover de burgemeester dat Jacobus Stadhouders die dag tegen zeven naar de slijpsteen in het "boekweide kafkot" was gegaan en daar het kind had zien liggen. Niemand had 's avonds of 's nachts iets bijzonders gehoord, alleen was de hond even gaan "bassen". De burgemeester constateerde dat het kind van het mannelijk geslacht was en "ros van hair en wenkbrauwen". Maria Sophia Steins ontfermde zich over het kind, dat voorlopig door het gemeentelijk Armbestuur zou worden onderhouden. Dezelfde dag nog werd het kind gedoopt "sub conditione" (= onder voorwaarde, het kind kon nl. elders al gedoopt zijn), het kreeg de naam Mathias Kaf. Men koos in Wouwdus voor de logische naamgeving: zijn vindplaats droeg het arme kind vanaf de 23ste februari 1815 met zich mee.

Uit de geboorteakte (6) is de beschreven opmerkelijke gebeurtenis vrijwel geheel te reconstrueren. De akte werd ondertekend door Van Inneveldt en de burgemeester, niet door Jacobus Stadhouders "welke verklaard heeft niet te kunnen schrijven door onkunde".

Diezelfde dag al, 23 februari 1815, brengt de burgemeester in twee brieven (7) verslag uit aan "den Heere Officier van de Regtbank van Eerste Instantie" te Breda en aan de "Vrederechter van het kanton Bergen op Zoom". Als een echte burgemeester vraagt hij zich hardop af "*of er geen middel wij van den last van dier gelijken beswaarlijke onderhoud niet zouden kunnen bevrijd worden*", doelende op de zorgen van het Armbestuur.

Waar hebben we zulke geluiden meer gehoord?

De kantonrechter, W. Catshoek, antwoordt per omgaande (25 februari) en wil weten "*of de dader van die onnatuurlijke daad reeds ontdekt is*" (8).

Over de schuldige(n) komen we meer te weten uit een nieuwe brief van de burgemeester, gedateerd 7 maart 1815, aan de rechtbank van Breda. Uitgebreid doet Burgemeester Adan verslag van zijn onderzoek in de zaak van de vondeling. Hij verdenkt "*de persoon van eene Dingena Renders ongehuwd meisje oud 24 jaren woonende bij hare zuster Maria Renders Wed. Adriaan Houtepen, onder deze gemeente op Herel in de Vonderstraat bij de Bameer. Welk meisje onder deze gemeente op Moerstraten over ruim 5 jaren een onecht kind gehuwd heeft en daarnaar op andere plaatse*

als dienstbode gewoond heeft en alzo sedert ruim een jaar onder deeze gemeente en ten tijde der sware jnkwartiering- en van militairen alhier dezelve van een ligte soort zijnde beswangerd zoude zijn". Volgens betrouwbare bron, een weduwe van onbesproken gedrag die in de buurt woonde, was Dingena Renders enige zondagen niet gezien noch in de kerk geweest. Op de 6e maart evenwel was ze naar de Roo-sendaalse paardemarkt geweest. De burgemeester zou haar graag hebben laten arresteren, maar vreesde dat zij lont had geroken. Zij was bij hem ontboden, maar niet verschenen. Hij wilde een geschikter moment afwachten.

Om de kwestie nog wat ingewikkelder te maken vervolgt de briefschrijver: "De le dezer had jk ter oorsaake van een vermoede te hebben op een vrouwspersoon woonende onder oud Vosmaar genaamd Helene Noordhoek, volgens hare opgaaf ongehuwd over 14 dagen onder deze gemeente in de Heijbloem met een jong geboren kind geweest hebbende; welke jk heb doen terug keeren naar oud vosmaar". Hij heeft zijn collega in Oud-Vossemeer per brief dezelfde dag om inlichtingen over deze verdachte vrouw gevraagd, "maar geïnformeert werdende gemelde kind meer dan twee maanden oud is, wederom in het vermoeden omtrent gemeld vrouwspersoon ben verslapt en op eerstgenoemde Dingena Renders het meeste vermoeden hebbe".

Het antwoord van de Bredase rechter bereikt Wouw per brief van - let U op de merkwaardige verschrijving - 10 maart 1811. De rechter is van mening dat "de gronden van Suspice (= verdenking, MdK) tegen Dingena Brenders (!) zodanig als dezelve daarbij vermeld zijn, mij te generaal en te onbepaald voorkomen om daarop dadelijk een ordre tot arrestering uit te vaardigen". Hij acht het raadzaam na te gaan "of niemand gezien heeft dat dezelve in een Staat geweest is, welke deed vermoeden dat zij zwanger was, ten dien einde ook te vernemen, met welke personen gem: (= gemelde, MdK) Dingena Brenders (!) omgang gehad heeft, ten einde dezelve ook te kunnen ondervragen".

Burgemeester Adan brengt op 4 april 1815 verslag uit over zijn verdere naspeuringen in de zaak Kaf. Hij heeft de buurvrouw van de Weduwe Houtepen-Renders, zuster van Dingena Renders, ontboden. Deze kon "geene informeele verklaringe doen of de bedoelde Dingena Renders swanger was geweest en of deselve zedert eenige tijd of voor 't voor-

4
gevallen van het gelegde kind zoude verlost zijn geweest". De weduwe moest toegeven dat ze Dingena de laatste tijd eigenlijk niet gezien had en dat ze er nou ook weer niet zo dichtbij woonde; met andere woorden, er deden alleen geruchten de ronde, niemand wilde ergens zijn hand voor in het vuur steken. Je kunt de burgemeester tussen de regels door horen zuchten. Voor hem is het echter duidelijk: *"voor mijn gedeelte twijffel ik gans niet meer of den zelve dingena renders moet schuldig wezen terwijl jk de zelve in den beginne bij mij had ontboden maar in plaats van te komen voortvlugtig zich zoo ik denke naar Braband heeft begeven"*. Hij zal ze laten oppakken zodra dat mogelijk is.

Op 13 april 1815 arriveert er in Wouw weer een brief van de Bredase rechtbank, waarin o.a. sprake is van een schrijven van de burgemeester van Bergen op Zoom over een "vrouwspersoon en kind". Kennelijk heeft justitie aan de gemeenten rondom Wouw gemeld wat er op 23 februari 1815 gebeurd is en gevraagd naar aanwijzingen die konden leiden tot aanhouding van verdachten in de zaak van het te vondeling leggen van een roodharig jongetje. Uit Bergen op Zoom is reactie gekomen. In Breda zit men met smart op nieuws hierover te wachten; ook wil de rechter weten of de bewuste Dingena Renders (haar naam wordt nu wel juist gespeld) al is teruggekeerd. Nu wordt de tot dan toe tactvolle en voorzichtige Wouwse burgemeester toch even boos. Hij laat per omgaande weten dat met de vrouw en het kind, genoemd in de brief uit Bergen op Zoom, niets aan de hand was. Bovendien was het kind, dat notabene nog bij haar moeder was, een meisje! De Bergse bestuurder was te voorbarig geweest "van te sustineren (= beweren, MdK), dat men hier zoo onattent in het doen van diergelijke opgaven zoude zijn, want men hier met geene mindere voorzichtigheid te werk gaan als bij zijn Ed." Met de laatste is de "Burgemeester Adjoint", oftewel de Onderburgemeester van Bergen op Zoom bedoeld. U voelt wel, in Bergen op Zoom hebben ze Wouw een kat willen geven en dat neemt Adan niet.

Vanaf dat moment zwijgt de correspondentie over Dingena Renders. Is zij nog uit "Braband" (= het huidige België, de provincies Antwerpen en Brabant) teruggekeerd? Wij we-

ten het niet. Haar zuster Maria, de weduwe Houtepen-Renders, sterft 11 maart 1845. Van Dingena zelf is in de registers die ons de namen van de verschillende bewoners in de wijken geven en in de tienjaarlijkse register van geboorten, huwelijken en overlijdens niets te vinden (9). Wel duikt in het wijkregister van 1830 onze vondeling op (10). Lucas van Aart, 73 jaar, een timmerman, gehuwd met Catharina Verbraak (56 jaar oud) hebben hem inwoning gegeven. Zij hebben twee kinderen, Jan en Jacoba. De bij hen inwonende vondeling is dan 15 jaar, wat overeenstemt met de datum van zijn aangifte op het gemeentehuis, 15 jaar eerder. Hij prijkt in het wijkregister onder de enigszins afwijkende naam Matthijs van Kaf. Vanaf dan zwijgen de Wouwse archieven ook over hem. Het is niet ongewoon, dat hij uit Wouw vertrokken is. Evenals nu kende onze streek toen een vlottende bevolking, zeker als het mensen in niet-zelfstandige beroepen betrof.

Ik kan U helaas niets meer over onze vondeling vertellen, die - ocharme - ook nog roodharig was. Tot voor kort betekende bij ons rood haar een bron van leedvermaak voor de omgeving. We mogen aannemen dat dat in de tijd van Mathias Kaf ook het geval is geweest. Ik zal trachten zijn spoor buiten Wouw te volgen. Mocht ik daarin slagen, dan breng ik U op de hoogte, want U bent natuurlijk net zo benieuwd als ik, wat er van de jongen geworden is.

Wouwse Plantage, 3 september 1985. MICHEL DE KONING.

Noten:

1. Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam, dertigste jaargang (1954), blz. 54-79, tweeëndertigste jaargang (1956), blz. 15-48.
2. Idem, dertigste jaargang (1954), blz. 171-177.
3. Albert Carnoy, Origines des noms des familles en Belgique, Louvain 1953, blz. 289-291.
4. Nol Gregoor, Simon Vestdijk en Lahringen, 2e druk, Amsterdam 1968, blz. 16.
5. Gelezen in een boek dat in mijn bezit is geweest maar stilzwijgend door iemand anders als zijn eigendom wordt beschouwd.

- 4
6. Geboorteakte 23 februari 1815.
Archief St. Lambertusparochie te Wouw nr. 195.
 7. GAW voorl. inv. nr. 2.
 8. GAW Ongeinventariseerd. Justitie.
 9. Wijkregister; Tienjarige register van de Burgerlijke
Stand te Wouw.
 10. Wijkregister 1830.

Met bijzondere dank aan Jan Schijven, zonder wiens hulp
dit artikel niet tot stand zou zijn gekomen.



Deze uitgave werd mede mogelijk
door financiële steun van de
Rabobank „Wouw - Kruisland ”

Slikken van
VAN HET MARQUISAAT VAN
erkhof slikken
Hildernisse en

